

Vi skal betrakte kvindens stilling i enkelte kulturer, og vi skal se, om vi kan forstå hendes politiske aktivitet eller mangel på sådanne før og nu i lys af dette.

Jeg vil illustrere dette gennem brug af eksempler fra mit materiale, som jeg samlede ind under feltarbejde i Niger og sammenligne dette med mine erfaringer som kvinde i Danmark og i Norge, og ved at arbejde i Kvindefronten i Tromsø.

Hvad gør etnografen?

Etnografene prøver at komme frem til almen forståelse af menneskelig adfærd, dvs. indsigt i hvilke lover og hvilke regler, som styrer forholdene mellem mennesker og dermed påvirker (vedligeholder og ændrer) menneskenes sociale institutioner. De bruger som udgangspunkt observation af adfærd i små samfund eller delinstitutioner, som grundlag for sine analyser. De forsøger gennem den etnografiske metode at afdække hvad i den totale situation, som har bevirket konkrete adfærdsnormer. De vil afdække de universelle eller generelle mekanismer, som gør sig gældende i relationer mellem mennesker i forskellige kulturer. Man kan sige, at etnografen antager, at der er visse almene lover og mekanismer for menneske-adfærd på trods af forskelle i kulturer; f.eks. mener man, at fjendskab og venskab, slægtskab er ting som eksisterer i alle kulturer. Ligeledes som man i lingvistikken beskæftiger sig med lovmæssigheder i sprog, beskæftiger etnografen sig med lovmæssigheder i adfærd, klædedragt og materiel kultur.

Mens man i de senere år i etnografien har taget op minoritetsproblemer, racekonflikter, undertrykkelse, imperialisme, har man endnu ikke i særlig grad forsøgt at afdække hvordan kønsroller udformes i enkeltkulturer, på trods af, at der helt givet eksisterer en differentiering mellem mænd og kvinder i ethvert samfund, og en vigtig sådan.

Hva skjer når en dansk kvinnelig sosialantropolog (etnograf) først studerer en landsby i Afrika, og dernest kommer til Tromsø og deltar i Kvinnefronten? Det viser denne artikkelen, som bør leses som en bevisst anvendelse av fag på politikk. Lisbet Holtedahl (f. 1946) tok magistergraden ved Universitet i Tromsø i 1973 på sitt kvinnestudium fra Niger, og har senere arbeidet ved Sumisk etnografisk avdeling og Institutt for samfunnsvitenskap i Tromsø.

Etnocentrisme og deltager- observationsmetode

Jeg skal nu kort forsøge at skitsere, hvordan jeg i mit eget feltarbejde og efterfølgende analyse har forsøgt at komme frem til en forståelse af akkurat denne problematik.

Når en etnograf kommer til det samfund eller den gruppe hvis sociale system, han skal studere, forsøger han fra starten at få indsigt i, hvordan menneskene tænker. Han skal lære at kende deres «ideologi», «native theory», som man kalder det, dvs. hvordan de selv forklarer sammenhænge i sit sociale system, og hvilke idealer, de har for adfærd. Dette kan man kun lære gennem deltagende observation og et samarbejde med de mennesker. Gennem observation af sanktioner og af folks måde at bifalde den enkeltes opførsel på, lærer man gradvist at kende deres måde at tænke på.

I begyndelsen lægger man nemlig uvilkårlig sin egen opfatning til grund for det, som sker. F.eks. lagde jeg i starten mine ideer om kvindelighed og mandlighed til grund for min vurdering af folks opførsel, og man undrer sig da hele tiden over det, som foregår. (Dette kaldes etnocentrisme.) Når mine forventninger ikke indfries, fik jeg gradvist indtryk af, hvilke roller som eksisterer. Dette er det lettest at se, når folk ikke selv efterkommer de krav, som den lokale kultur sætter op. De bliver da sanktionert, «straffet».

Det er relativt let, når man er ny i et samfund, at se, når folk skælder hinanden ud. Derefter kan man da få at vide, hvorfor de gør det. F.eks. så jeg kvinden i Niger blive skældt ud, hvis hun ikke adlød manden, hvis pigen ikke vil lystre faren og indgå «første-gangs-ægteskab». Dette siger mig, at der eksisterer et ideal, som man kan referere til, og straffe andre med hensyn til, uden selv at risikere kritik af andre (teoretisk). Her er der tale om idealerne; at adlyde ægtemanden, at adlyde faderen.

Det jeg vil kalde det lokale livssyn i Niger, er da hvordan folk i den landsby, jeg studerede, formulerede sine idealer for, hvordan familien skal organiseres, for hvordan manden og kvinden skal opføre sig, for hvordan man skal opføre sig overfor Allah og for hvordan man skal følge Koranen. Det er imidlertid klart, at disse idealer ikke nødvendigvis bekræftes helt entydigt i menneskers adfærd, som jeg observerer den.

Den reelle adfærd, som jeg observerer, er på ethvert tidspunkt med til at opretholde idealerne, sådan som de formuleres for øjeblikket, bl.a. gennem sanktioner. Samtidig ligger der en mulighed for at ændre disse idealer. Idealere opretholdes ikke nødvendigvis ved at folk opfører sig ideelt, men ved at man påberoper sig idealer ved sanktionering af de andre.

Kønsroller i Niger

Jeg vil tage udgangspunkt i observationer af mænd og kvinder i landsbyen Mainé-Soroa.¹ Når man sammenholder den ideelle adfærd, som man har fortalt mig, at den skal være, og som religionen tilsiger, med hvordan jeg så, at man i realiteten opførte sig, kan man forstå den typiske livskarriere, som de fleste kvinder og mænd i Mainé gennemlever. De er ganske forskellig fra hverandre. Dette er den specielle lokale kulturform. Samtidig håber jeg da, at have fortalt noget generalt om kønsroller.

Nogle eksempler på reaktioner hos mig selv satte mig på sporet af hvad mandlighed og kvindelighed i Niger er (etnocentrisme). Jeg reagerede f.eks. med følgende udtalelser: Hernede elsker man ikke sine børn, mændene elsker ikke sine koner, kvinderne er uhyre materialistiske, de vil have penge, de vil have gaver, de forlanger klæder og andet af manden til gengæld for seksuelle ydelser. Den ene dag syntes jeg, at kvinderne var mere frie, den anden dag syntes jeg de var mere undertrykte end hos os. Det er klart, at man efter en sådan oplevelse synes, at det er vanskeligt at definere hvad frihed er. Dette skal jeg komme nærmere ind på siden.

En beskrivelse af Islams idealer kan hjælpe os til at forstå mainéboerens opførsel. I Islam findes følgende regler for ægteskabsindgåelse i kapitel fire, vers tre i Koranen:

«Og hvis I frygter, at I ikke kan handle ret og rimelig overfor de faderløse barn, så gift jer med de kvinder som I synes om, to, tre eller fire, men om I frygter, at I ikke kan behandle dem ligeligt, så kun en.»

Dette viser, at det polygyne ægteskab er tilladt, men på visse betingelser. Ægtemanden skal behandle sine hustruer fuldkommen ens.

En utilfreds hustru må gå til en dommer for at opnå skilsmisse. En mand kan opnå skilsmisse ved at udtale tre gange, at han forstøder hende. (I dag tolkes dette vers på en ny måde bl.a. i Ægypten.)

Når man spørger folk i Mainé, hvordan kvinden skal opføre sig, så får man vide, at det rigtige er, at hun bliver gift i 13-14-årsalderen som jomfru med en mand som hendes forældre bestemmer. Hun skal som kone være arbejdsom og lydlig overfor manden. Hun skal gå anstændigt klædt med rigtig tøj fra top til tå, hun skal knæle ned ved siden af manden, når hun giver ham hans mad.

Om manden siger mainéboeren, at han må ikke snylte på andre, han skal også være arbejdsom, han skal sørge godt for sin familie. Han skal give almisser til de fattige, han skal bede til de faste tider. Der eksisterer to mandsidealere i Mainé:

Det ene er den hellige *malam* (den religiøse skriftkyndige). Han skal sidde hjemme altid og modtage besøg i sin gård. Han må ikke have sexuel kontakt med andre end sine egne koner.

Den anden ideelle mandlige adfærd er den udadventte, seksuelt aktive mand, som har mange koner, og som har kontakt med mange frie piger (*karuwai*). Det er dette ideal som de fleste lever op til.

Idealerne for *adfærd mellem kønnene* går ud på, at mand og kvinde altid skal være adskilt på alle offentlige steder. Kun i hytten og om natten må en mand og en kvinde (og ideelt set kun en gift kvinde med sin egen mand, manden gerne med en anden kvinde) have fysisk kontakt med hinanden. En kvinde må ikke se sin mand spise. Her er der tale om en forskel i normer for kvindelig og mandlig adfærd. Mandstypen kan godt tale med frie kvinder uden at miste mandlighed, hvorimod ingen gift kvinde kan tillade sig at tale med en fremmed mand.

Dette var kort og meget forenklet nogle eksempler på idealer for adfærd for mænd og kvinder i Mainé. Nu skal vi se på den reelle adfærd, som jeg så i 1970:

Jeg vil prøve at tegne op en typisk *kvindelivssyklus* eller kvindekarrriere for at illustrere dette.

Fig. I. Typisk livsforløb for kvinder i Mainé 1970. – br. = bryllup.

(I)	(II) 1. br.	(III) <i>karuwa</i> , fri pige	2. br.	<i>karuwa</i>	3. br.	(IV) gammel kone
0 år. Autoritets indehaves af: far	13 år ægtemand	<i>magajiya</i> , leder for de frie piger	18 år ægtemand	<i>magajiya</i>	... år ægtemand	50 år ingen

Fra en pige bliver født og til hun er tretten år gammel er hun underkastet sin fars autoritet og må ikke have seksuelle relationer med nogen; hun hjælper til hjemme i husholdet. Når hun er ca. 13 år bliver hun gift i «første-gangs-ægteskab». Da er det faren, som bestemmer valg af ægtefælle.

Efter brylluppet er kvinden underkastet sin mands autoritet. Hendes mand er alene om at have seksuelle rettigheder i hende, og rettigheder i hendes afkom. Hun har *ikke* seksuelle rettigheder alene i ham, som han i hende. Som gift kvinde er hun dog i de fleste tilfælde økonomisk selvstændig. Men det er nødvendig for at hun skal accepteres som en ideel mangakvinde, at hun er gift og underkastes en mands autoritet, og hun må være jomfru første gang hun giftes. Dette er nødvendig for en kvindes rang og prestige, og derfor ser man at de skolepiger, som ikke fortsætter uddannelsen bliver giftet bort meget hurtigt. Man vil forhindre at de

skal indlede seksuelle relationer til tilfældige mænd og derfor blive opfattet som frie piger. En bekræftelse på, hvor vigtigt dette er: Fra ti-årsalderen og til de bliver gift, holdes piger meget godt øje med og de må overhovedet ikke færdes frit omkring.

Når kvinden er blevet gift, så føder hun et eller to børn. Det første barn gives væk til slægtninge eller venner («hjælp, de elsker ikke sine børn») i adoption. Efter en stund er det almindeligt, at kvinden stikker af fra manden eller at hun bliver skilt (ifølge mine observationer). Dette tolker jeg som at hun oplever utilfredshed i sit ægteskab, dvs. at hun ikke synes, at hendes kvindelighed er større i det nuværende ægteskab end at hun vil risikere en «ikke-ideel-tilværelse» som fri kvinde en stund, for eventuelt at finde en mand med højere rang og bedre økonomi senere.

Det kan være at hendes nuværende mand er sur, fattig, for lidt eftertragtet seksuelt, at frie forbindelser kan sikre hendes eksistens en periode. Konklusionen blir at hun risikerer sin ideelle kvindelighed for at opnå en fri periode. Hun håber på næste gang at blive gift med en mere velhavende mand med højere rang end den første. Det som er karakteristisk for *karuwa*-statusen er, at den *ikke* er ideel; man har ikke samme krav på status og prestige som den gifte kvinde, men dog er *karuwa*-status'en formelt anerkendt.

Den frie pige, *karuwa'en*, lever i Mainé sammen med andre frie piger i et hus, oftest i nybyggerkvarteret. De har en fælles leder, som man kalder *magajiya*. Hun administrerer ofte deres kontakter og står som deres repræsentant vis-a-vis de mandlige politikere og magthavere i lokalsamfundet. I modsætning til den gifte kvinde, har den frie kvinde, *karuwa'en*, i tillæg til den fysiske seksuelle kontakt med manden også frihed til at samtale og spøge med ham, hvilket bl.a. sker i *karuwa*-husene. Mand og kone kan som nevnt ikke engang tillade sig at tale sammen på offentlig gade. Hvis *karuwa'en* får børn, bliver de også adopteret bort eller hun beholder dem. Kanske endog faren slagter et får ved navnegivningsfesten for at bekræfte sin ret til barnet.

Man kan skelne mellem flere typer frie piger i Mainé. Nogle har et forhold til mænd, som ligner en del på den, prostituerede har i Skandinavien. De modtager systematisk penge for seksuelle ydelser, som de selv har rettigheden over. Men de har *ingen skam*, de er *ikke* stigmatiserede på samme måde som den prostituerede i Skandinavien. Andre *karuwa* (de som har højere rang), har mere komplicerede forhold til mænd. De er ofte baseret på følelser. En skoleuddannet pige som arbejdede på sygehuset og en funktionær havde fast forbindelse over lang tid. Han underholdt hende, fik barn med hende, men giftede sig dog ikke med

hende. Her ser vi en type forhold, som indeholder mange af de momenter, som vi i vores kultur mener hører til begreberne kærlighed og ægteskab. Dog kategoriseres disse ting inden en helt anden institutional ramme i Mainés kultur end i vores. Til ægteskab er ikke knyttet begreber som kærlighed, livsvarighed etc. som det er tilfældet hos os. Det er vigtigt at forstå dette, hvis man skal kunne vurdere kvindens relative frihed, hendes stilling i en kultur.

Dette var beskrivelsen af en status, som jeg ikke hørte om, når det ideelle kvindebillede blev formuleret, men som altså var observerbar.

Når en kvinde har været «fri» en periode og levet som *karuwa*, så gifter hun sig ofte igen (jfr. fig. 1). Grunden til dette mener jeg må ligge i hendes motivation for at opnå den ideelle kvindelighed, som hun jo kun kan få hvis hun gifter sig med en mand. Hun kan kun blive ordentlig accepteret i følge den lokale ideologi, hvis hun hører formelt ind under en mands autoritet. De børn hun får, bidrager kun til hendes kvindelige status, hvis de har en legal far.

Anden gang hun gifter sig er brylluppet af meget mindre omfang end da hun giftede sig første gang. Nu får hun måske flere børn, eller hun får nogle «forærende», og hun har måske flere medhustruer, hvis børn hun tager sig af. Enten samarbejder hun med dem, eller også lever hun isoleret alt afhængig af, hvilken slags «uafhængig» rang hun forsøger at opnå: Hun kan være selvstændig handelskvinde, som forsøger at blive meget rig. Hun kan leve et isoleret, sekluderet «kone-liv», og kan da lægge vældig vægt på samværet med medhustruer. Hvis de f.eks. sammensvejer sig mod en fælles ægtemand, som de ikke vil rette sig efter i et og alt, kan de opnå ganske stor autoritet.

De gifte kvinders rang er afhængig af den rang manden har. Det er pussigt, men hans rang er jo høj ifølge det andre mandsideal, som jeg beskrev, hvis han har hyppig kontakt med frie kvinder – . Således «tjener» de gifte kvinder på at være gift med en mand som er seksuelt eftertragtet. Deres egen rang og efterspurghed er nemlig ikke helt upåvirket af dette.

Vi må dog ikke overse det faktum, at manden også er afhængig af de kvinder han er gift med, for at blive accepteret i lokalsamfundet. Hvis mange koner stikker af fra ham, mister han selvfølgelig prestige. Derfor kan koner, ved at true med at de drar, presse en ægtemand til mange ting.

Konklusionen på dette må blive, at selv om en kvinde har mulighed for, som *karuwa* på egen hånd at oparbejde kvindelighed og etterspurghed (kvindelighed som er uafhængig af mænd), så er hun dog afhængig af

at være gift for at have *ideel* kvindestatus i Mainé. Vi må ikke glemme, at det også er vigtigt for en mands prestige at han er gift.

Det som karakteriserer det sidste stadium af kvindens livscyklus er, at der for første gang ikke er nogen, som har autoritet over hende (jfr. fig. 1). Hun er sin egen «herre». Først i dette stadium at sit liv har den enkelte kvinde i Mainé mulighed for at opnå *helt ideel* kvindestatus *uden* tilknytning til nogen mand. Hun driver da ofte handelsvirksomhed og lignende, og tager sig af familien.

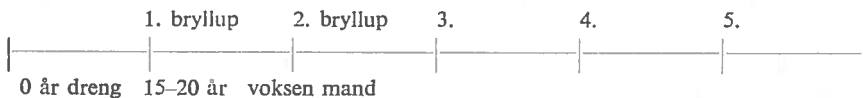

Fig. 2. Typisk livsforløb for mænd i Mainé 1970

Nu skal jeg tegne op en typisk *mandslivscyklus*. Det som er karakteristisk for denne er, at der ikke sker noget skift af status for den enkelte mand i og med at hans koner stikker af. Heller ikke hvis han skiller sig og eventuelt blir alene. Når han er blevet gift første gang, så bliver han betragtet som en voksen mand, og hvad enten han er gift for øjeblikket og har én eller flere koner, så fortsætter han med at være voksen mand. Hans rang er ikke *nødvendigvis* afhængig af hans aktuelle ægteskabelige status. Dog er det klart som jeg fortalte før, at hvis mange koner stikker af, så mister han en del prestige. Det disse to figurer (fig. 1 + 2) skulle understrege var, at der er en fundamental forskel på mandens livscyklus og kvindens. Mens kvinden svinger fra en slags ideel status til en ikke-accepteret status flere gange i sitt liv, indehar manden formelt hele livet den «rigtige» status.

Jeg skal ganske kort fortælle hvordan idealerne for mandlig og kvindelig adfærd influerer på mands- og kvinderollen i Mainé i dag, hvor påvirkningen udenfra er stor. Der er et nyt sygehus, en ny skole osv. Det som sker er at skolen giver nye statusmuligheder for mændene men ikke for kvinder, fordi at den ideelle kvindelighed fortsat kun kan opnås gennem et tidligt «første-gangs-ægteskab». Således ser vi, at mens flere og flere mænd fortsætter uddannelse, gifter fædrene sine døtre bort, gerne før de har sluttet skolen eller ret efter, for at de skal blive accepteret som kvinder ifølge de traditionelle idealer. Man kan således sige, at de eksisterende idealer betinger helt forskellige *muligheder* for gutter og jenter, mænd og kvinder i Mainé i dag. De traditionelle idealer for kvinden bekræftes i det foreløbige stadium af udviklingen: Det ses f.eks. i det faktum at uddannede mænd gifter sig med uddannede kvinder. Det viser, at mændene foretrækker kvinder, som opfylder traditionelle idealer. Mændenes valg af koner sætter grænser for kvindernes muligheder.

I dag sker det, at de kvinder, som har gået på skolen, ofte bliver utilfredse med situationen, med det at være flere hustruer og det at være

fuldstændig underkastet en mand. Skolen giver kvinden forventninger – nye opfattelser, som ikke det traditionelle ægteskab kan indfri. De flygter ofte ud af ægteskabet, etablerer sig som fri kvinder, og vi har en udvikling i retning af en stærk øgning i antal frie kvinder i forhold til lokalbefolkningen.

For yderligere at sætte i relief, i hvilken grad det jeg nu har beskrevet, er en af mange muligheder for organisering af kønsroller, skal jeg kort fortælle om en af de lokale etniske grupper, de helnomadiske anagambaer, hvis kønsrollemønster er totalt forskelligt fra det, jeg netop har beskrevet. Her er det mandligt at sminke sig, at pynte sig med smykker, gå med stramme skindklæder og at danse for kvinderne som publikum. Det må tilføjes, at gruppen ikke er islamiseret. I denne gruppe hersker der ganske stor frihed seksuelt, både for gutter og jenter før første ægteskab, og for ægtefæller, som er gift. Gruppens økonomi er afhængig af stærke regler for arv af kvægflokkene, og det er derfor vigtigt at der er klarhed over, hvem der har den juridiske ret til de børn, en kvinde får. Denne ret har den mand, hun på enhver tid er gift med. Her ser mands- og kvindelivscyklusen noget anderledes ud. Kvindernes kontakter med mænd er meget friere både før og efter ægteskabsindgåelse. Anagambakvinden skifter ikke status. Ægteskabet tjener til at regulere fordelingen af kvægflokkene. Dvs. at de børn kvinden føder i ægteskabet nødvendigvis arver hendes mands kvæg. Disse kvinder indgår også langt færre ægteskab i sin livskarriere.

Kønsroller i Skandinavien

Jeg håber nu, at beskrivelsen af kvindelighed og mandlighed og kønsroller i Niger skal have gjort det muligt for os at få indsigt i hvad kønsroller er for noget. For at prøve ud dette kan det måske være frugtbart at skitserer op kvindeidealere i vårt samfund på lignende måde, som jeg har gjort det før for Nigers vedkommende. Jeg vil da f.eks. sige, at man fra man er lille pige i Skandinavien møder forventninger om, at man skal arbejde med hus og børn, at man skal være flink til at lave mad, rydde op og være ordentlig. (Meget forenklet.) Drengene møder da forventninger om at de skal være aktive (initiativrige fysisk og psykisk), at det er mandligt at være voldsom. De mærker, at de får prestige og rang, hvis de udviser en vis evne til at tage avgørelser, de må gerne udvise autoritet overfor andre. Hvis derimod kvinder virker selvstændige og flinke til at tage afgørelser og give ordre, så bliver de uvilkårligt udsat for en vis kritik, man berøver dem en vis portion af deres kvindelighed. Man beskylder dem for at være ukvindelige.

Det indgår bl.a. også i kvindeidealet i Norge, at man næsten ikke skal vise initiativ og være aktiv på det seksuelle område. Hvis man gør det, risikerer man også at blive betragtet som ukvindelig. Dette afspejler, at man har forventninger om at kvinden skal være jomfru ved indgåelse af ægteskab (i visse miljøer), forventninger, som man ikke med samme kraft konfronterer mænd med. Således er der også i vort samfund snak om forskellige normer for de to køn. De fleste kvinder føler i dag, at det er meget vigtigt at blive gift, men de færreste kvinder tager alvorligt kravet om sexuel afholdenhed før ægteskabet. På dette område er der sket en stor ændring i de senere år. En undersøgelse, som er foretaget i Sverige af bl.a. J. Israel, viser dog, at både mænd og kvinder har mer restriktive krav til kvinders seksuelle adfærd end til mænds: En mand som har haft mange kontakter opfattes ofte mandig, maskulin og eftertragtelsesværdig. Det giver en kvinde prestige at blive eftertragtet af en sådan mand. Det modsatte er tilfældet for kvinden.

Kærlighed og sex skal ideelt set være integreret i vort ideale ægteskab. Skilsmisseloven afspejler også en beskyttelse af seksuelle relationer inden ægteskabet i og med at utroskab er skilsmisseårsag. Desuden så komplicerer rettigheder i børn samt fælleseje til materielle goder også mulighed for skilsmisse.

Denne skitse er uhyre forenklet, som det var tilfældet for Mainé. Vort samfund er så komplekst, at der findes meget store variationer i værdierne, «livssynene», i de enkelte lokalsamfund. Hvad enten det dreier sig om en bygd, et stort centrum, eller en institution i et centrum. Grundlaget for den form det generelle mands- og kvindeideal i vort samfund har i dag kan søges tilbage i tiden. Det må ses i sammenhæng med den kristne religion og den økonomiske organisation i Europa i de tidligere århundreder. Man må bl.a. se grundlaget for den europæiske ægteskabsform på baggrund af det feudale samfund. Her medførte intensiveringen af jordbruget knaphed på jord og gjorde, at udelukkende økonomiske interesser lå til grund for ægteskabsindgåelse. Det var vigtigt at sikre *mandens* rettigheder til jorden, som skulle overføres inden mandsklaner. Her har vi den patriarkalske familiestrukturs primære funktion, (heller ikke her var altså «kærlighed» grundlag for ægteskabsindgåelse). Mandlig arvefølge og mandsautoritet hører oprindeligt til denne familief orm.

I dag er det sådan, at ideelt set skal følelser ligge til grund for etablering af seksuelle forbindelser, som da helst skal foregå indenfor ægteskabet. Der er imidlertid, som jeg har vist, visse fakta, som afspejler, at manden «dominerer» her også: Det at man (mænd såvel som kvinder) stiller strengere krav til en kvinde om at følelser skal ligge til grund for et sexuel forhold end til en mand. J. Israels analyse viser også, at både mænd og

kvinder i vort samfund accepterer at ældre mænd har seksuelle forbindelser med yngre kvinder, men at de samme mennesker har vanskeligt for at tillade ældre kvinder seksuelle forbindelser med yngre mænd. Desuden viser undersøgelsen, at kvinder lægger større vægt på at «romantic love» eksisterer før de indleder et sexuel forhold. Konsekvensen af dette bliver, at en kvinde løber en større risiko end en mand for at tabe prestige, når hun udfører samme handling som han.

Den typiske livskarriere for både mænd og kvinder i Skandinavien består af ét ægteskab. Dette viser, hvilken vægt man i vort samfund lægger på det monogame ægteskab og på den livsvarige forbindelse mellem en mand og en kvinde (kærlighed varer evigt, er idealet). At indlede nye forbindelser ville i hvertfald medføre risiko for kvinden.

Det er dog i de senere år mange statistikker som viser, at store ændringer har fundet sted med hensyn til ægteskab og skilsmisse.

Hvis jeg skal sammenligne Niger og Skandinavien, så vil jeg sige, at *karuwa'en* «tilsvare» den prostituerede samt alle de udenomægteskabelige forhold i vort samfund, som ikke sker åbent men skjult.

Den prostituerede kvinde i Danmark og Norge opfattes meget negativt. Prostitution opfattes som en skamfuld beskæftigelse. Formelt og juridisk er den sanktionert i alle fald i middelklassen. Hos os bliver den prostituerede ikke uden videre gift igen. Dette er konsekvent ud fra idealet om monogami og kærlighed som grundlag for sexuel forbindelse mellem mand og kvinde, noget som er umulig hvis denne relation kommerialiseres. Man kan dog ikke, som Engels sagde det, tænke sig monogamiet uden prostitution som modpol.

Mens vi på den ene side kan sige, at kvinden i Niger har valgt imellem det at være gift kone og det at være *karuwa* uden at det ene reducerer muligheden for at blive det andet, så har kvinden i Skandinavien «valg» mellem gift kone. I den grad hun i tillæg til at udfylde rollen som kone og mor kan jobbe, da er det tilladt. Men de fleste mener endnu det er umuligt. Dette gør at man mister en del af sin kvindelighed ved forsøg: Husmødre kritiserer en for at negligere hjemmet, og i jobben kan man vanskelig være «flink» og samtidig kvindelig. Idealrollen som hustru og mor er af en sådan art, at man risikerer at miste kvindelighed, når man forsøger at kombinere. Kvinderollen er *vanskeligere* at kombinere med yrke end mandsrollen. Det økonomiske system, vi har, spiller en stor rolle for opretholdelsen af de roller. Desuden bekræftes de gennem flertallets overholdelse af normerne.

Jo mere kvinden i vort samfund forsøger at leve op til de traditionelle kvindeidealer og er hustru og mor, jo mer hun konkurrerer med de andre om dette, jo mer mister hun solidaritetsfølelsen med andre kvinder. Der

bliver en konkurrence mellem kvinder om at vise loyalitet overfor mændene, fordi man er afhængig af dem med hensyn til sin rang i samfundet.

I dag oplever kvinden øgende belastning, fordi forventningerne om øgt deltagelse (vi lever i et «ligestilt» samfund) i samfundet ikke følges op af mindre ansvar i hjemmet. Hvis man mener at dette må ændres, må vi gå løs ikke bare på kvinderollen men i lige så høj grad mandsrollen.

Det som sker gang på gang og som er galt, er, at politiske krav fremmes for at ændre kvindens plads og rolle uden at dette følges op af politiske tiltak som muliggør denne ændring; resultatet er øgt konflikt for kvinder og dermed for familier, ægtepar og ægteskaber.

Hvis vi ser på samfund i dag som har haft strukturomvæltninger, ser vi, at noget af det de har haft vanskeligst ved netop er at ændre både mands- og kvinderollen. Dette gælder det jeg har hørt fra både Rusland og Kina. Man har klaret at give kvinden arbejde udenfor hjemmet, men man har ikke klaret at få manden ind i hjemmet.

I dag i vort økonomiske system med vor arbejdsdeling, «puttes» menneskene i forskellige kategorier efter alder og køn, i forskellige bokser: F.eks. så færdes yngre og ældre børn for sig, og de ældre bor for sig. Familier med småbarn bor isoleret med hver sin vaskemaskine.

Hvis vi ser på husholdet i Afrika, vil vi se, at det er organiseret på en helt anden måde. Der er en helt anden arbejdsdeling mellem børn, voksne og gamle. Selv om vi kom frem til, at kvinden havde liten mulighed til at definere sine egne muligheder i Afrika, vil jeg pege på nogle positive sider ved familiestrukturen dér (ud fra mit værdistandpunkt). De gamle mænd og kvinder tager sig af de små børn, mens de yngre kvinder og mænd arbejder i markerne. De eldste sønner og døtre har altid sine forældre boende hos sig, når de bliver enslige. På ethvert stadium af livet i Afrika lever man *sammen med* mennesker fra *flere* aldersgrupper end det er tilfældet i vort samfund i dag. Der er større sammenhæng mellem de roller man opdrages til og den karriere man kommer til at gennemleve.

I vort samfund, tror jeg grundlaget for kvindebevægelsen bl.a. skyldes centralisering og at uddannelsen i større og større grad specialiseres. Centralisering og specialisering forårsages af økonomiske og politiske processer som har en historisk forklaring. Uddannelsen formulerer ikke lenger et entydigt værdisystem som er anvendeligt i det senere liv. Mulighederne øges, livscyklusvariationerne vokser. F. eks. oplever pigerne i skolen øgende ligestilling med gutter i forventningerne om yrkesliv. Men fremdeles eksisterer bare begrebet yrkeskvinne, ikke yrkesmand. Dette danner grundlag for den rollekonflikt jeg har beskrevet og som mange kvinder oplever i det øjeblik de får familie.

Få politikere i dag tager hensyn til de store vanskeligheder «kvinden

møder, når hun får små børn» (ja se, det er vist bare *hende* som «får» børn), hvis hun vil fortsætte med at arbejde.

I tillæg til rollekonflikterne tror jeg, at den politiske udvikling generelt samt den øgende politiske bevidstgøring har været med til at forårsage opståelsen af kvindebevægelsen i dag. Der er skærpede krydskrav til kvinderne.

Kvindebevægelsen i Norge i dag

Hvem er det, som er med i kvindebevægelsen? Det er foreløbig for en stor del kvinder, som er privilegerede og som har en høj uddannelse. Desuden er der nogen husmødre og kvinder som på grund af meget usikre arbejdsforhold har gået til aksjon for bedre løn, fast arbejdstid etc. Jeg vil i min beskrivelse udelukkende basere mig på min egen erfaring fra Tromsø og på den information jeg har fået her.

I Tromsø i 1971 begyndte en gruppe kvinder regelmæssige møder. Det var kvinder med uddannelse samt husmødre. Man læste litteratur om kvindesag og startede aksjon for flere daginstitutioner. Efter et års tid var der flere diskussions- og aksjonsgrupper i Tromsø. August 1972 tog nogen initiativ til at danne Kvindefront i Tromsø.

I Oslo var Kvinnefronten (KF) blevet dannet, tror jeg, på baggrund af en konflikt mellem lederne i «nyfeministgrupper». Den gik på i hvilken grad man skulle organisere kvindebevægelsen og formulere en platform med et visst politisk indhold eller ej. Der opstod to grupper i Oslo: Nyfeminister/Kvinnefront. Nyfeministenes mål er først og fremst bevidstgøring (de er imod stram organisering som formulerer paroler *for* bevidstgøring er opnået). Kvinnefronten har en platform, paroler og et organisatorisk hierarki.

Da Kvinnefronten i Tromsø begyndte, blev der gjort forsøg på at kalde den ene af de eksisterende grupper for Nyfeminist. Der var dog stor modstand mod dette. De fleste kendte ikke til de politiske modsætninger, som de havde udviklet sig sørpå. Derfor kunne de vanskelig tage standpunkt for deltagelse i den ene eller anden type organisation i Tromsø. Man følte, at det ville lamme bevægelsen her at danne to organisationer, og i Tromsø findes nu kun Kvinnefronten. Mærkelapper var knyttet til grupperinger i Oslo, ikke basert på kendskab til de eksisterende grupper her. Begreber (konflikter) blev indpodet – begreber, som var relevante i en anden politisk situation sørpå.

Personlig opfatter jeg, at en adskildelse af Nyfeminist og Kvinnefront her bare kunne bli tolket som et resultat af, at kvinder overtager begreber, som er karakteristisk for det nuværende politiske system. De kan ikke frigøre sig fra det traditionelle politiske apparat med flere politiske partier.

De tolker konflikter på en traditionel måde, og danner «partier». Hvis det ikke længer er kønsrolledifferentieringen i sig selv, som er hovedproblemet som skal løses og diskuteres, men partipolitisk definerede strategier og standpunkter som går i første række, er det klart, at kvindebevægelser med forskellig navn vil opstå. De to grupperes existens i Oslo, Bergen og Trondheim fremmer i sig selv en differentiering, som det kan være vanskeligt at eliminere. Dette *kan* hæmme fundamentalt nye løsninger på kvindeproblemer.

Hvis Kvindebevægelsen skal fremme kvindesak, må der gøres noget fundamentalt med samfundet, med mands- og kvinderoller. Den må sørge for, at «omgivelserne» *ikke* definerer dens egen målsætning. Man må understrege, at der er mange, som har forskellig opfatning af, hvordan kvindens problemer skal løses. Man må sørge for, at målsætningen til enhver tid kan formes af Kvindebevægelsens *egne* medlemmer, ikke af de, som eventuelt frygter den.

Bevægelsen må ikke klassificeres som traditionelt politisk parti, og dermed handlingslammet. Kvindesak er en del af al politik. Jeg håber, at jeg har klart at vise sammenhængen mellem kønsroller og kulturform generelt.

Udgangspunktet for kvindebevægelsen er den følelse af rollekonflikt og manglende solidaritet som hersker blandt kvinder i vort samfund i dag. Dette er det vi må gøre noget med. Dette er fælles for kvinder i forskellige klasser. Men fordi forskellige klassestandpunkter dukker op (disse har særlig sin baggrund i deltageres partipolitiske skolering), konkurrerer diskussionen om kønsrolledifferentiering hele tiden med diskussionen om klasse-differentiering, og det har hidtil været vanskeligt at formulere en klar politisk og strategisk målsætning for kvindekamp, som alle er helt enige i og forstår konsekvensen af.

Både Kvinnefronten og Nyfeministerne er dannet på basis af fælles problemer mere end et helhedssyn på hvordan problemerne skal løses.

Alle kvinder *må* bli klar over, at kønsroller vedligeholdes af kvinder *og* mænd, og ikke kun *bevidst* af alle som tjener på den nuværende ordning, at det økonomiske system og organiseringen af arbejde spiller en fundamental rolle for accentueringen af den kønsrolledifferentiering, som vi har i dag, og som det er vanskelig at modarbejde.

De fleste mænd tror, at ændringer vil medføre øgning i vanskeligheder for dem selv. Det er da let for dem at latterliggøre kvinden. Mange reagerer med at kalde politisk aktive kvinder for ukvindelige etc. Derfor er det vigtigt, at kvinder tager sigte på at forstå sammenhengene og forsøger at være solidariske. Det medfører ikke så store omkostninger at være kvindesagskvinde, når alle er det, som hvis det bare er nogle få.